

Lära och utvecklas tillsammans!

Studiematerial

Dictogloss -

ett språkutvecklande arbetssätt

Kristina Asker

Kompetensutveckling för sfi lärare

Lärarhögskolan i Stockholm

Myndigheten för skolutveckling

www.lhs.se/ruc/sfi

2005

Dictogloss - ett språkutvecklande arbetssätt

Kristina Asker

Vad är dictogloss?

Att använda sig av s.k. dictoglossövningar är ett språkutvecklande arbetssätt. Det är särskilt lämpligt när man arbetar med sfi eller svenska som andraspråk, där inlärarna ofta har olika modersmål och endast har svenska som gemensamt språk. Metoden passar både för yngre och äldre inlärare och är lätt att variera. Självt kom jag första gången i kontakt med arbetssättet på en sommarkurs i engelska för lärare vid International House i London. Jag tyckte att jag lärde mig ovanligt mycket grammatik på ett trevligt sätt. Det handlade om att samtala om grammatik och språkriktighet i mindre grupp och sedan få nyttig feedback under samma lektion. Jag insåg redan då att detta borde vara ett bra sätt att lära också för mina elever i svenska som andraspråk. Det blev också något som jag ganska snart prövade i mina klasser, när jag kom hem till komvux i Uppsala. Arbetssättet blev mycket uppskattat av mina elever, studerande inom den grundläggande vuxenundervisningen, och så småningom var vi ganska många på min skola som hade återkommande dictoglosslektioner i våra klasser.

Kortfattat kan man beskriva en dictoglossövning så här:

- Eleverna delas in i smågrupper om tre-fyra personer.
- Läraren läser en kort text i normal läshastighet. Texten ska vara "snäppet över" elevernas egen språkliga nivå. Eleverna lyssnar för att få sammanhang.
- Läraren läser texten en gång till i normal läshastighet medan eleverna antecknar.
- Smågrupperna arbetar sedan på egen hand med att sammanställa sina anteckningar till en text, som inte behöver vara en exakt kopia av ursprungstexten. Däremot ska de sträva efter att få texten så grammatiskt korrekt som möjligt, samt att ha samma faktainnehåll som originaltexten.
- Varje grupp skriver sin färdiga text på en stordia eller ett blädderblock.
- De olika versionerna presenteras för alla grupper och analyseras tillsammans med läraren.

I smågruppdiskussionerna sker mycket språklig interaktion. Eleverna förhandlar med varandra om hur de ska skriva och vad som kan vara korrekt och varför. I och med att de kan ta hjälp av varandra och får fokusera på en relativt begränsad text, är intresset och motivationen att tillsammans lösa uppgiften ofta mycket stor. En viktig bieffekt av arbetet är att eleverna också får träning i anteckningsteknik och hörförståelse, särskilt om man arbetar med denna metod ofta.

Hur gör man? Steg för steg

Förberedelser

En av de stora fördelarna med dictogloss är att arbetet är så lätt att förbereda och att det kräver relativt lite förarbete. Man behöver förstås först och främst en lämplig text. Jag har funnit att konkreta texter med ett relativt enkelt händelseförlopp fungerar mycket bra. Faktatexter om intressanta företeelser i samhället kan också användas. Texterna kan då gärna handla om sådant som ger möjlighet att jämföra företeelserna i olika länder.

Det är en bra idé att först låta den lilla gruppen tala en stund om det ämne texten kommer att handla om. Man kan förbereda några "uppvärmningsfrågor" för att få eleverna intresserade av ämnet. Den första dictogloss-texten på svenska som jag prövade handlade om vitlök och vitlökens fantastiska egenskaper. Det blev många diskussioner som utgjorde en bra förförståelse till den text jag sedan läste.

Texter kan man hämta från tidningsartiklar, läroböcker eller från andra texter man läst. Redan utprovade dictogloss-texter hittar man i *Grammatik i grupp*, *På G* och *Snacket går* (se litteraturlistan). Men man kan också producera egna texter. Texterna bör vara korta, så de är relativt lätta att skriva. Man väljer kanske att fokusera på ett speciellt grammatiskt moment och ser till att få med det i texten. Eller också är det ett speciellt innehåll och ordförråd man vill få med.

Man kan också anpassa svårighetsgraden genom att läsa texten olika snabbt, läsa den en tredje gång vid behov eller genom att ge fler ord till hjälp innan man börjar. Det beror mycket på hur gott om tid man har.

Textens längd och innehåll

I allmänhet väljer jag texten efter dess innehåll, men det är naturligtvis inte fel om den också innehåller den grammatik man vill träna på. Man kan skriva texten så att man får med t.ex. passivum, bestämdhet, genitiv eller frågekonstruktioner... Texten får inte vara lång. Jag

brukar inte ha längre texter än fem meningar. Texten ska, som tidigare nämnts, vara ”snäppet svårare” än den nivå eleverna ligger på språkligt. Det ska vara som en utmaning för dem.

Grupparbete

I och med att eleverna arbetar i grupper har de hjälp av varandra och kan utnyttja de olika kompetenser som finns i gruppen. Det är ofta så att någon är bra på att anteckna, en annan på att minnas uppläst text, en tredje på att slå upp i grammatikböcker och ordböcker, ytterligare en kanske är bra på att samordna arbetet i gruppen. Man bör betona att *hela* gruppen är ansvarig för slutresultatet. Detta betonas speciellt i litteraturen om cooperative learning.

Textuppläsning

Efter uppvärmningen hjälper man eleverna med ett eller annat ord som man skriver upp på tavlan. Därefter läser man texten i normal läshastighet två gånger. Andra gången antecknar eleverna.

Rekonstruktion av texten

Därefter börjar rekonstruktionen. Eleverna får använda hjälpmedel i form av ordböcker, lexikon och grammatikböcker, men som lärare håller man sig i bakgrunden och markerar att man inte tänker hjälpa till över huvud taget. Man ger tidsramar och låter dem arbeta med texten i smågrupperna. När de är klara skriver de texten på en stordia eller på ett blädderblock.

Analys

I en klass med 25 elever blir det kanske sex texter att sedan presentera och diskutera. Det gör man tillsammans i helklass, och det intressanta är att det nu blir sex helt olika texter med många relevanta grammatiska frågor att tala om. Jag brukar låta eleverna hjälpa till vid ”rättningen” och det är inte ovanligt att de själva ser vilka fel de har gjort när texten läses högt inför alla. Det är också vanligt att samma fel kommer upp många gånger, men det är bara nyttig repetition. Intresset är mycket stort vid dessa grammatikgenomgångar. Det är som att eleverna orkar lyssna mer, när det handlar om texter de själva, eller klasskamraterna, har skrivit. Jag avslutar sedan med att läsa och visa originaltexten en gång till.

Hur lång tid tar det?

Man bör sammanlagt ha ett par timmar på sig för att eleverna ska få ut maximalt av arbetet. Förberedelsefasen tar sin tid, själva dikterandet tar sin, arbetet med rekonstruktionen i grupperna likaså och sedan måste tid finnas för uppföljning och kommentarer. Det bästa är en diskussion om lösningen i direkt anslutning till arbetet. Väntar man till nästa dag eller ännu senare är intresset inte lika stort, och eleverna lär sig inte lika mycket.

Allt beror förstås på hur svår, eller hur lång text man väljer, samt hur vana eleverna är vid att arbeta på detta sätt. Efter hand blir de mycket vana och då går det snabbare. Tiden för genomgång kan också kortas genom att man bara går igenom ett speciellt moment som man vill fokusera på istället för att ta upp allt. Dock brukar elever uppskatta att man går igenom allt och talar om allt. Det är alltså bra om man sätter av tid till det.

Hur följer man upp arbetet efteråt?

Som uppföljning kan man ge texten i läxa, ha den som diktamen en annan dag, låta eleverna skriva uppsatser i anslutning till ämnet eller helt enkelt fortsätta konversationen om ämnet. Man kan också välja att arbeta med just den grammatik som kommit upp.

Grupperna

Arbetsättet passar alla sorters elever, utom de rena nybörjarna förstås. Eleverna måste ha rudimentära kunskaper om de vanligaste grammatiska konstruktionerna och också kunna interagera med varandra på svenska. Jag vet att många lärare använder metoden inom sfi-undervisningen med relativt lätta texter, och inom komvux används dictogloss både på grundläggande nivå och på gymnasienivå. Man får helt enkelt anpassa texter och innehåll efter elevernas kunskaper. Man kan också anpassa läshastighet och den tid som eleverna får lägga ner på texten.

Den lilla gruppens sammansättning är också viktig. Det bästa är om eleverna i gruppen har olika modersmål, men det viktiga är att de använder svenska som arbetspråk. Innan man känner sin klass gör man kanske en rent slumpmässig indelning i grupper, men när man vet bättre hur eleverna arbetar tillsammans är det bra att planera indelningen mer noggrant. Bäst fungerar den lilla gruppens arbete med högst fyra elever, men ibland kan en grupp med fem elever bli nödvändig. Pararbete är naturligtvis också tänkbart, men då förlorar gruppen i dynamik, tycker jag. Man bör placera grupperna så att gruppmedlemmarna hör varandra, har plats att anteckna och inte störs av övriga gruppers samtal.

Jag tycker inte att den lilla gruppen behöver vara homogen när det gäller den språkliga nivån. Det är ju dessutom oftast omöjligt att uppnå. Däremot bör inte en grupp i klassen vara utpräglad snabb och en annan utpräglad långsam, utan man bör i görligaste mån försöka fördela eleverna så att *grupperna* blir något så när jämna. Detta gör också att de gemensamma genomgångarna på slutet blir intressanta för alla.

Det är t.o.m. bra med lite spridning i kunskaperna i en grupp. Oftast brukar alla kunna bidra med något för slutresultatet. För att alla i den lilla gruppen ska bli aktiva kan man dela ut "roller", som t.ex. stavningsansvarig, tidsansvarig, grammatikansvarig, samordnare, sekreterare osv. Detta är brukligt inom cooperative learning, och jag har funnit det användbart i arbetet med dictogloss också. Dessa roller kan sedan rotera så att alla får pröva på de olika rollerna vid olika tillfällen. Om man arbetar med dictogloss ofta måste man variera grupsammansättningen då och då.

Exempel på texter

A. Relativt enkel text

Uppvärmning:

1. Visa en bild på en kvinna med en handväska. En ficktjuv tar hennes plånbok ur väskan utan att hon märker det.
2. Dela in eleverna i grupper om tre-fyra personer. Låt dem diskutera följande frågor en stund.
 - Har du blivit av med dina pengar på detta sätt?
 - Vad kan man göra för att hindra ficktjuvar?

Text

Igår eftermiddag stod en äldre kvinna i kön till kassan och väntade på att få betala. En ung man, som stod bakom henne, stack ner sin hand i handväskan och tog hennes plånbok. När kvinnan skulle betala upptäckte hon att plånboken var borta. Men tjuven blev säkert inte glad, för det fanns inga pengar i plånboken. Kvinnan brukade alltid ha sina pengar i ett särskilt fack i väskan och lägga en tom plånbok i handväskan för att lura tjuven.

Grammatik: bl.a. preteritum, starka verb, ordföljd, adjektivkongruens

B. Svårare text

Uppvärmning:

1. Skriv upp ordet **yoghurt** på tavlan.
2. Dela in eleverna i grupper om tre-fyra personer. Låt dem diskutera följande frågor en stund.
 - Vad tycker du om yoghurt? Brukar du äta det ofta?
 - Blir man ovanligt gammal om man äter yoghurt varje dag, tror du?

Text

Ryktet säger att den som regelbundet äter yoghurt blir mycket gammal. I Kaukasus lever män och kvinnor som sägs vara över hundra år gamla, och de hävdar bestämt att det är den hälsosamma mjölken som är orsaken till deras höga ålder. Yoghurt är mjölk som har syrats med hjälp av en yoghurtkultur. Den har sitt ursprung i Turkiet och sydöstra Europa, men kom till Sverige i början av 1900-talet. Idag används oftast komjolk vid tillverkningen, men get- och får mjölk förekommer också.

Grammatik: bl.a. att-satser, passivum, adjektivkongruens, possessiva pronomen

Varför dictogloss?

Interaktionens och kommunikationens roll har på senare tid stått i fokus för forskningens intresse. Vikten av ett intressant innehåll och rika möjligheter att använda språket i olika typer av interaktion har betonats. Detta har delvis fått till följd att språkets formella aspekter har hamnat lite i skymundan. De flesta som arbetat med sfi och svenska som andraspråk känner nog igen sig i det faktum att många elever vill syssla mycket med grammatik, medan läraren ibland känner att just grammatikgenomgångar inte är vad eleverna behöver. Genom att arbeta med dictogloss får eleven arbeta med grammatik på ett lärorikt och meningsfullt sätt.

Att uppgiften känns meningsfull ökar motivationen. Eftersom gruppmedlemmarna uppfattar olika bitar av texten sitter var och en inne med olika slags information. Detta gör att en meningsfull interaktion mellan gruppmedlemmarna uppstår. Det gäller att återskapa texten med hjälp av sina egna kunskaper om språket, sina hypoteser och sin förmåga att samarbeta med gruppmedlemmarna. Diskussionerna som utspinner sig i grupperna handlar ofta om grammatik och språkriktighet och med det är mycket vunnet. Grammatiken kommer dessutom upp i ett meningsfullt sammanhang och blir inte bara en isolerad genomgång av en grammatisk regel. Att få grammatiken diskuterad och förklarad känns viktigt för inläraren. Det sker dessutom flera gånger under arbetets gång, först i den lilla gruppen och sedan tillsammans med läraren i den stora gruppen. Förutom grammatikdiskussioner blir det också diskussioner om textens innehåll, bl.a. om ord och uttryck.

En stor fördel med arbetet i grupp är att slutresultatet kan ses som ett gemensamt arbete. De fel som uppkommer är hela gruppen ansvarig för. Då brukar det vara lättare att visa upp sin text inför hela klassen. De flesta vill inte att läraren går igenom t.ex. ens egen uppsats inför hela klassen med alla de fel och brister som den kan ha. Men denna korta gemensamma text vill de flesta ha genomgången och analyserad, eftersom de ser värdet av den feedback de får på texten. En dictoglosslektion ger möjlighet till stort engagemang och språklig aktivitet från inlärarens sida. Läraren håller sig i bakgrunden vid själva rekonstruktionsfasen, men blir desto viktigare vid analysfasen.

Det finns en hel del litteratur om dictogloss och om annat språkutvecklande arbete i smågrupper. Nedan följer en kort litteraturlista med tips. Speciellt vill jag rekommendera Ruth Wajnrybs resonemang om värdet av dictogloss. Var inte rädd att pröva och lycka till med arbetet med dictoglossövningar!

Kristina Asker, lärare i svenska som andraspråk vid Komvux i Uppsala. Hon är också läromedelsförfattare.

Litteraturtips

Asker, K (2002), *Grammatik i grupp, korta texter för rekonstruktion i svenska som andraspråk*, läromaterial med kopieringsunderlag, Stockholm: Bonnier Utbildning AB

Asker, K & Nordberg, S (2004), *På G Lärarhandledning*, Stockholm: Bonnier Utbildning

Cohen, E (1994), *Designing Groupwork, Strategies for the Heterogeneous Classroom*. New York: Teachers College Press

Gröning, I (red.) (1994), *Att lära i samarbete – grupparbete i förskola och skola*. Rapport nr 3. Institutionen för lärarutbildning. Uppsala universitet.

Lindberg, I (1996), *Språka samman*. Om samtal och samarbete i språkundervisningen. Stockholm: Natur och Kultur

Lindberg, I & Skeppstedt, I (2000), "Ju mer vi lär tillsammans - rekonstruktion av text i smågrupper". I Åhl, H: *Svenskan i tiden*. Stockholm: HLS förlag

Littman, C & Rosander, C (2004), *Snacket går*. Malmö: Bonnier Utbildning

Sellgren, M (1999), "Jag har ju bara EN hjärna! Samarbete kring ett textinnehåll med fokus på form. En undersökning av andraspråkselevs interaktion" (Uppsats framlagd vid påbyggnadskurs i andraspråksundervisning (60p) vid Centrum för tvåspråkighetsforskning vid Stockholms universitet.

Wajnryb, R (1990), *Grammar Dictation*. Oxford: Oxford University Press